

Vera Kržišnik Bukič, Damir Josipovič (ur.), *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*

Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana, 2014, 206 str.

Vera Kržišnik Bukič (ur.), *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji*

Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji, Ljubljana, 2014, 212 str.

V drugi polovici leta 2014 sta v Ljubljani izšli dve znanstveni monografiji na temo narodnih manjšin v Republiki Sloveniji, s poudarkom na vprašanju statusnopravnega položaja največjih v ustavi neimenovanih narodnih manjšin v tej državi. Knjigi sta, sodeč po nekaterih odzivih, užalili nacionalistične, »monokulturalistične« in še kakšne težnje tistega dela slovenske družbe, ki se počuti ogroženega ob skoraj vsakem poskusu uvedbe enakopravnosti nekoliko drugačnih.

Osrednja tema obeh knjig je namreč vprašanje, ali si slovenski Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi (ABČHMS) zaslužijo status narodne manjšine ali ne. Publikaciji, katerih priprava je bila načrtovana in koordinirana na Inštitutu za narodnostna vprašanja v Ljubljani, nista le »hišni« raziskovalni rezultat, temveč sta plod medinstitucionalnega sodelovanja. In kar je danes že skoraj redkost: monografiji nista rezultat kakega raziskovalnega projekta,¹ temveč odraz potrebe po zapolnitvi dolgoletne strokovne in politične vrzeli, ki neposredno zadeva sorazmerno množičen segment slovenske populacije.

Prva knjiga z naslovom *Zgodovinski, politološki, pravni in kulturološki okvir za definicijo narodne manjšine v Republiki Sloveniji*, ki sta jo uredila dr. Vera Kržišnik Bukič in dr. Damir Josipovič, prinaša študije osmih avtorjev. Poleg obeh urednikov v njej s svojimi študijami sodelujejo štirje njuni kolegi z omejenega inštituta: dr. Mitja Žagar, dr. Vera Klopčič, dr. Danijel Grafenauer in dr. Miran Komac, poleg njih pa še dr. Mirjam Milharčič Hladnik z Inštituta za slovensko izseljenstvo in migracije ZRC SAZU ter dr. Petra Roter s Fakultete za družbene vede Univerze v Ljubljani. Knjiga z različnimi pogledi avtorjev pomembno prispeva k poznavanju zgodovine iskanja mednarodnega konsenza pri pravnem definiranju narodne manjšine in k razumevanju tega, kako pomembno je oblikovanje ne le mednarodnopravno veljavne definicije tega pojma, temveč tudi specifične slovenske. Specifičnost vseh držav naslednic nekdanje SFRJ, če jih primerjamo z večino drugih držav, je v razpadu skupne federacije in pričakovanju recipročnosti med državami naslednicami pri reševanju manjšinskega vprašanja. Temu vidiku se v knjigi še zlasti posveča Damir Josipovič, ki jasno poziva k upoštevanju načela recipročnosti, saj imajo Slovenci v vseh drugih državah naslednicah nekdanje skupne države ustavni ali zakonski status manjšine ali vsaj ustavno/zakonsko opredeljeno možnost takšnega statusa, če ga želijo:

Kakorkoli obrnemo, se težko znebimo občutja, da je Slovenija med vsemi naslednicami jugoslovanske federacije naredila na področju manjšinske zaščite najmanj. Za oris lahko primerjamo ureditev na Hrvaškem in v Srbiji, kjer sta obe državi zelo široko pristopili k definiranju skupin prebivalstva, katerim naj bi se omogočila določena zaščita. Seveda se ta zaščita razteza od zaščite na celotnem območju, kjer živi, poleg posebne zaščite na specifičnih enotah lokalne samouprave, na primer občinah in županijah v hrvaškem primeru, in na občinah oziroma regijah v srbskem primeru. Zanimivo je, da ima tudi država Bosna in Hercegovina, ki je utrpela strašansko vojno in z njo neizbrisne posledice, inkluzivni tip definiranja manjšin, ki vključuje tudi Slovence. Enako velja tudi za Makedonijo; tam seveda so večji problemi zaradi silnih nasprotij med albansko in makedonsko govorečo stranjo. Treba je povedati, da so Slovenci priznani kot manjšina tudi v Črni gori, njena zakonodaja pa prav tako ne omenja kake

1 Vendar pa sta nadgradnja raziskave, ki so jo po naročilu Urada RS za narodnosti v začetku tisočletja izvedli Vera Kržišnik Bukič, Vera Klopčič in Miran Komac ter njene rezultate objavili v knjigi *Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi v Republiki Sloveniji – ABČHMS v RS: Položaj in status pripadnikov narodov nekdanje Jugoslavije v Republiki Sloveniji*, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 2003, http://www.inv.si/DocDir/Publikacije-PDF/Raziskovalna%20porocila/Raziskava_Položaj_in_status_pripadnikov_narodov_nekdanje_Jugoslavije_v_RS.pdf (11. 5. 2015).

avtohtonosti, še manj pa definicije. Imeli smo sicer primer, da so tudi na Hrvaškem najprej slovenska skupnost oziroma Slovenci bili omenjeni v ustavi, pa bili kasneje iz nje izbrisani zaradi političnih nasprotij in tenzij med Slovenijo in Hrvaško. Pred nekaj leti so se znova »vrnili« nazaj v ustavo, kljub temu da so bili in ostali ščiteni že na osnovi hrvaškega ustavnega zakona o pravicah manjšin. Popolnoma jasno je tudi, da nobena od jugoslovanskih naslednic razen Slovenije ni uveljavljala principa avtohtonosti v svoji pravni ureditvi. In seveda se tukaj postavlja vprašanje, zakaj Slovenija ni ravnala enako (str. 15–16).

Kot omenja Ribičič (str. 197), imajo Slovenci na Hrvaškem in v Srbiji zagotovljeno tudi zastopstvo v državnem parlamentu. Slovenija, ki rada poudarja načelo recipročnosti, kadar ji to ustreza, bo v vsakem primeru zadnja republika nekdanje Jugoslavije, ki bo drugim njenim narodom na svojem ozemlju priznala manjšinski status ali pravico do pridobitve manjšinskega statusa tistim skupnostim, ki ga želijo. Petra Roter v svojem prispevku sicer nekoliko pretirava, ko govori o zanikanju obstoja teh manjšin, na kar opozarja Komac, ko omenja Deklaracijo Republike Slovenije o položaju narodnih skupnosti pripadnikov narodov nekdanje SFRJ v Republiki Sloveniji (*Uradni list RS*, 7/2011) in njeno uresničevanje. Tudi vsebina Žagarjevega prispevka je zelo dobrodošla, predvsem za bralce, ki niso tako podrobno seznanjeni z mednarodnimi (zlasti pravnimi) definicijami narodne/etnične manjšine. Ta študija je pomembna tudi zaradi poziva k čim večji inkluzivnosti definicij etničnih (in drugih družbenih) manjšin.

Prispevek Vere Klopčič je še zlasti zanimiv zaradi tistih poudarkov, ki jih drugi sorodni prispevki v knjigi nimajo, npr. zaradi poudarjanja prepričanja, izraženega v preambuli Deklaracije OZN, o pravicah oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam, »... da posepeševanje in zaščita pravic oseb, ki pripadajo narodnim ali etničnim, verskim ali jezikovnim manjšinam, prispevata k politični in socialni stabilnosti držav, v katerih živijo,« pa tudi »h krepitvi prijateljstva in sodelovanja med narodi in državami« (str. 57). To je namreč bistvo sekundarnega pomena zakonskega opredeljevanja individualnih in kolektivnih manjšinskih pravic, ki ga drugi avtorji te knjige nekoliko zapostavljajo. Prispevek Mirjam Milharčič Hladnik, ki se povsem odmika od statusnopravnega vidika raziskovalnega predmeta, obravnavanega v pretežnem delu monografije, ponuja poseben razmislek, saj osvetljuje vprašanje statusa manjšine iz drugačnega, kulturološkega zornega kota. Grafenauerjeva študija pa s celovito obravnavo ene od v Ustavi RS spregledanih (etničnih in jezikovnih) manjšin, namreč nemško govoreče etnične skupine, uspešno dopolnjuje knjigo.

Drugo knjigo, ki jo je urednica Vera Kržišnik Bukič naslovlila *Kdo so narodne manjšine v Sloveniji*, je izdala Zveza zvez kulturnih društev narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji. Tokrat gre za zbornik prispevkov dveh skupin avtorjev. Prva skupina (dr. Ilija Dimitrijevski, dr. Šime Ivanjko, dr. Martin Berishaj, dr. Jasminka Dedić, dr. Biljana Žikić in dr. Dragutin Lalović) obravnava manjšinska vprašanja ABČHMS, ki živijo v Sloveniji, z vidika posamezne manjšine, medtem ko je druga skupina avtorjev (po leg urednice še dr. Miran Komac, mag. Dejan Valentincič in dr. Ciril Ribičič) prispevala širšo obravnavo osrednjega vprašanja zbornika, in sicer s teoretičnega, državnopravnega, mednarodnopravnega, primerjalnega in praktičnega vidika. V knjigi je za uvodno besedo urednice objavljen tudi nagovor Nilsa Muiznieksa, komisarja Sveta Evrope za človekove pravice, na okrogli mizi »Kdo so narodne manjšine v Republiki Sloveniji«, ki je potekala 14. 10. 2013 v ljubljanskem Cankarjevem domu, zaokrožata pa jo zaključni nagovor predsednika organizacijskega odbora te okrogle mize, Fariha Gutića, ter spis, ki ga je prispevala učenka ljubljanske osnovne šole Koseze, Besarta Xhelovci.

Čeprav poskušajo nekateri avtorji prve in druge knjige obravnavati ABČHMS v Sloveniji na enak način kot druge v ustavi neimenovane narodne manjšine, bo pazljiv bralec iz prispevkov vendarle izluščil vsaj dve bistveni razliki: 1) pripadniki drugih narodov nekdanje SFRJ v Sloveniji so šele z razpadom skupne države tako rekoč čez noč postali pripadniki narodnih manjšin, ki imajo matično državo v tujini; 2) ABČHMS v Sloveniji so poleg v ustavi imenovanih narodnih manjšin in nemško govoreče skupnosti daleč najboljše organizirani na področju ohranjanja manjšinske kulture in maternih jezikov. Za sedaj pa so od vseh ustavno nepriznanih manjšin tudi edini, ki jasno in kontinuirano izražajo interes za morebitno možnost manjšinske zastopanosti bodisi v lokalnem ali državnem političnem odločanju.

Leta 2003 so Albanci, Bošnjaki, Črnogorci, Hrvati, Makedonci in Srbi, ki živijo v Sloveniji, vložili javno pobudo za spremembo Ustave RS z namenom, da bi bile tudi njihove manjšine nominalno vpisane v besedilo ustave RS in priznane kot nacionalne manjšine. Njihova kulturna društva v Sloveniji so se namreč že leta 2003 povezala v Zvezo zvez kulturnih društev konstitutivnih narodov in narodnosti nekdanje SFRJ v Sloveniji. Prvi javni nastop v slovenskem okolju in hkrati pred predstavniki Evropske komisije za boj proti rasizmu in nestrpnosti (ECRI) so imeli v Ljubljani 14. oktobra 2003, ko so na okrogli mizi Evropske komisije med drugim tudi prebrali svoj osnovni skupni programski dokument z naslovom *Javna pobuda. Zveza zvez je nastala, da bi slovensko javnost in še zlasti ustrezne državne institucije opozorila na populacijo v Sloveniji, ki ji ni priznan kolektivni narodnostni status. Ob tem se počutijo diskriminirane do ustavno priznanih narodnosti Italijanov in Madžarov ter Romov, ki imajo ta status urejen.*

Predsednik Zveze zvez dr. Ilija Dimitrijeviški v drugi od tu predstavljenih knjig poudarja, da pripadniki nepriznanih manjšin ne morejo pristajati na status »prišlekov«, ker so v resnici produkt razpada skupne države. Priznanje statusa manjšine je po njegovem mnenju ključni pogoj za pripravo drugih zakonskih in podzakonskih aktov za uveljavljanje posebnih kolektivnih pravic pri ohranitvi jezikov, kulture, dostopa do javnih medijev, politične participacije in dostojanstva skupin državljanov RS, ki jih zastopa Zveza zvez. »Danes v Sloveniji deluje blizu sto kulturnih društev, ki programsko aktivno podpirajo ohranitev kulturne dediščine pripadnikov konstitutivnih narodov nekdanje skupne države,« piše Dimitrijeviški (str. 19).

Knjigi sta končno odprli najširšo javno diskusijo o tem vprašanju, kar je zasluga njenih avtorjev, obeh izdajateljev in obeh urednikov, zlasti dr. Vere Kržišnik Bukič, ki si že vsaj poldrugo desetletje osebno prizadeva za ureditev statusa slovenskih ABČHMS. Do javne diskusije na to temo je resda prišlo z nerazumno dolgo zamudo, ki pa postane razumljivejša, če upoštevamo dosedanji odpor predstavnikov slovenske nacionalne večine do reševanja tega vprašanja. Upam, da bosta knjigi s prepričljivimi argumenti, ki jih prinašata, ugledno avtorsko zasedbo in tudi podporo tako eminentnih osebnosti, kot je komisar Sveta Evrope za človekove pravice Nils Muižnieks, pospešila nadaljnje zakonske opredelitve in konkretne politične rešitve manjšinskega statusa predvsem ABČHMS v Sloveniji in nemške jezikovne manjšine, ob tem pa (vsaj na splošno, neimenovano) tudi novejših etničnih, jezikovnih in verskih manjšin, ki v Sloveniji že obstajajo in ki bodo slej ko prej dosegle tudi vitalnejšo notranjo povezanost in organiziranost.

Janja Žitnik Serafin